

УДК 330.1:330.5(477-2):303.2

Людський капітал: сутність, особливості аналізування та оцінювання

Гинда С.М.

аспірант кафедри інформаційних систем у менеджменті
Львівського національного університету імені Івана Франка

Гинда О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
ВНПЗ «Європейський університет», Львівська філія

Розглянуто соціально-економічну сутність та складники людського капіталу. Визначено роль людського капіталу в забезпеченні розвитку економіки. Сформовано основні показники, що характеризують людський капітал регіонів України. Проведено оцінювання людського капіталу регіонів України за 2013–2015 рр. методом середньої багатовимірної.

Ключові слова: людський капітал, компоненти людського капіталу.

Гинда С.Н., Гинда О.Н. ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ: СУЩНОСТЬ, ОСОБЕННОСТИ АНАЛИЗА И ОЦЕНКИ
Рассмотрены социально-экономическая сущность и составляющие человеческого капитала. Определена роль человеческого капитала в обеспечении развития экономики. Сформированы основные показатели, характеризующие человеческий капитал регионов Украины. Проведена оценка человеческого капитала регионов Украины за 2013–2015 гг. методом средней многомерной.

Ключевые слова: человеческий капитал, компоненты человеческого капитала.

Hynda S.M., Hynda O.M. HUMAN CAPITAL: ESSENCE, FEATURES OF ANALYSIS AND EVALUATION
The socio-economic essence and components of human capital are considered. Determined the role of human capital in ensuring economic development. The basic indicators characterizing the human capital of the regions of Ukraine are formed. The estimation of human capital of the regions of Ukraine for 2013-2015 is carried out by the method of the average multidimensional.

Keywords: human capital, components of human capital.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світовий досвід доводить, що економічна ефективність будь-якого соціально-економічного процесу залежить від людського капіталу з урахуванням його розширеного відтворення, оскільки стратегічне значення останнього полягає у забезпеченні конкурентоспроможності як окремої особи, так і держави загалом.

Неналежні умови для формування та використання людського капіталу в Україні актуалізують необхідність визначення та ґрунтовного аналізування його основних компонент. Оцінювання людського капіталу в розрізі регіонів України дасть змогу виявити основні проблеми та накреслити перспективи його розвитку, враховуючи потенціал кожної території, що допоможе посилити вплив цього виду капіталу на економічне зростання в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування теорії людського капіталу, засновниками якої були американські вчені, Нобелівські лауреати Т. Шульц і Г. Бек-

кер, – велике досягнення економічної науки другої половини та кінця ХХ ст. Згодом основні положення теорії людського капіталу були доповнені такими західними науковцями, як Д. Белл, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Дж. Мінсер, Т. Стюарт та ін.

Проблемам формування, використання, відтворення та оцінювання людського капіталу багато уваги приділяли й українські науковці: А. Амоша, В. Антонюк, В. Близнюк, Д. Богиня, О. Бородіна, О. Грішнова, О. Іляш, Г. Задорожній, О. Кендюхов, Е. Лібанова, В. Мандибура, Ж. Поплавська, В. Приймак, У. Садова, О. Стефанишин, А. Чухно та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У проблематиці аналізування та оцінювання людського капіталу залишається невирішеним подальше практичне використання результатів цих процесів, зокрема розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності формування та використання людського капіталу та його основних компонент.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення нового підходу до аналізування та оцінювання людського капіталу через визначення його основних компонент у розрізі регіонів України методом середньої багатомірної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток світової економіки сьогодні відбувається в складних умовах. Економічна та політична криза, зменшення обсягів природних ресурсів, техногенні катастрофи та інші негативні впливи змушують підприємців шукати резерви виробництва, раціонально використовувати матеріальні ресурси та виробничі потужності, застосовувати інновації та збільшувати частку людської праці у виробленій продукції. Виходячи із цього, науковці все більшу увагу приділяють вивченню людського капіталу, його формуванню, розвитку, відтворенню, збереженню та використанню в економіці [1].

У сучасних умовах інтелектуалізації суспільства головним джерелом розвитку є людський капітал. Саме він визначає конкурентоспроможність економічних систем, виступає ключовим ресурсом їх розвитку. Здатність економіки створювати та ефективно використовувати людські ресурси все більшою мірою визначає економічну силу нації, її добробут [2, с. 142].

Людський капітал можна визначати як сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, що цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів його власника [3, с. 101].

Людський капітал стає головним чинником ефективного розвитку на всіх рівнях управління виробничими, фінансовими, соціальними та іншими процесами – від підприємства (організації) до держави у цілому. І це стосується не лише сфери матеріального виробництва, де прорахунки очевидні безпосередньо в процесі виробництва та обігу товару або послуг, а й усіх процесів суспільного життя [4, с. 58]. Усе вищевикладене зумовлює необхідність стверджувати, що людський капітал – це ті властивості, знання, навички і здібності людини, які використовуються для збільшення соціального та економічного розвитку суспільства. Він є багатством для будь-якого суспільства, однією з найвищих цінностей,

запорукою лідерства провідних країн, конкурентоспроможності, прогресивності тощо. Процес його накопичення триває протягом усього життя людини.

Сучасні ринкові трансформації в економічному середовищі мотивують до стрімкого розвитку економіки і потребують постійної модернізації технологічних процесів. Саме тому великого значення набуває такий вагомий ресурс соціально-економічного розвитку, як людський капітал, і виникає необхідність у його аналізуванні та оцінюванні.

Сьогодні науковці пропонують використовувати різноманітні методи та інструменти для аналізу та оцінки людського капіталу, використовуючи як кількісні, так і якісні показники. Вважаємо за потрібне зосередити свою увагу на застосуванні достатньо простої методики аналізування та оцінювання людського капіталу регіонів України, враховуючи при цьому основні його компоненти. Для визначення логіки дослідження нами була розроблена інформаційна модель аналізування людського капіталу, яка наведена на рис. 1.

Вважаємо, що для України в сучасних умовах основними компонентами людського капіталу є капітал освіти, капітал здоров'я та капітал культури. Такий вибір основних компонент людського капіталу зумовлюється тим, що його формування та розвиток залежать від багатьох чинників: різних продуктивних здібностей, знань, стану здоров'я, доступу до інформації, професійної мобільності, потреб, бажань здобувати та використовувати знання, рівня культури населення тощо. Ми пропонуємо матрицю показників, які публікуються Держстатом України, що є доступними для широкого використання та достатньо повно аналізують й оцінюють стан основних структурних компонент людського капіталу (табл. 1).

Для оцінки людського капіталу України в розрізі її регіонів ми використовуємо метод середньої багатомірної.

Середня багатомірна являє собою середню величину кількох ознак для однієї одиниці сукупності. Оскільки неможливо розрахувати середню величину за абсолютними значеннями різних ознак, то багатомірна середня визначається з відносних величин, власне, тому для аналізування та оцінювання людського капіталу України в розрізі її регіонів нами були взяті відносні показники даних Держстату України [7].

Середня багатомірна – це похідна величина, що розраховується для статистичної сукупності чисельністю N одиниць із поряд-

ковими номерами i ($i = 1, 2, 3, \dots, N$), які володіють k ознаками (x) з порядковими номерами j ($j = 1, 2, \dots, k$). Спочатку обчислюють відношення P_{ij} значень кожної ознаки (x) у кожній величини сукупності до її середнього значення за формулою [6, с. 160]:

$$P_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j}, \quad (1)$$

де x_{ij} – значення j -го показника оцінки у i -й одиниці сукупності

x_j – середнє значення j -го показника оцінки.

Після цього визначається середня із цих відношень для кожної одиниці сукупності, яку й називають багатовимірною середньою:

$$\bar{p}_i = \frac{\sum p_{ij}}{k} \quad (2)$$

Оцінку людського капіталу в регіонах України методом середньої багатовимірної здій-

снимо в розрізі основних його структурних компонент: капіталу освіти, капіталу здоров'я та капіталу культури, де:

N – регіон України (назва);

n – кількість регіонів (25);

i – порядковий номер регіону ($i = 1, 2, \dots, n$);

X – показник оцінки певної компоненти капіталу (назва);

k – кількість показників оцінки (скільки визначили). Зокрема, ми визначили для капіталу освіти – 3, для капіталу здоров'я – 3, для капіталу культури – 2;

j – порядковий номер показника оцінки ($j = 1, 2, \dots, k$);

Розрахункова таблиця для оцінювання окремих структурних компонент людського капіталу (капіталу освіти, капіталу здоров'я та капіталу культури) може мати такий вигляд (табл. 2).

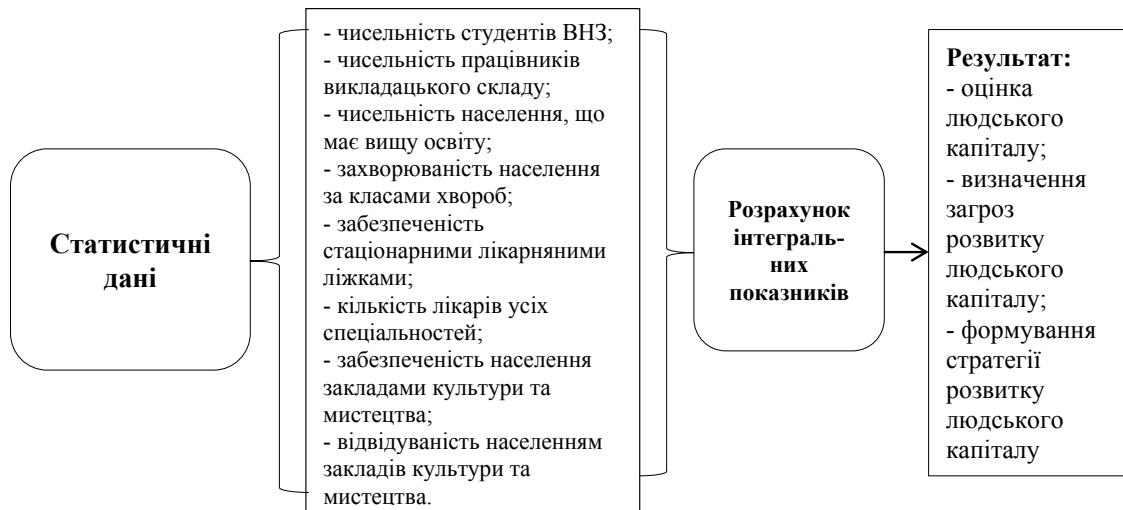

Рис. 1. Інформаційна модель аналізування людського капіталу [5, с. 47]

Таблиця 1

Окремі показники оцінювання людського капіталу

Структурні компоненти людського капіталу	Показники оцінювання людського капіталу
Капітал освіти	1) чисельність студентів ВНЗ усіх рівнів акредитації на 10 тис. населення, осіб; 2) чисельність працівників викладацького складу, які мають науковий ступінь, у розрахунку на один ВНЗ, осіб; 3) чисельність населення, що має вищу освіту на 1000 осіб
Капітал здоров'я	1) захворюваність населення за класами хвороб станом на кінець року, осіб; 2) забезпеченість стаціонарними лікарняними ліжками у розрахунку на 10 тис. населення, осіб; 3) кількість лікарів усіх спеціальностей на 10 тис. населення, осіб
Капітал культури	1) забезпеченість населення закладами культури та мистецтва у розрахунку на 100 осіб, од.; 2) відвідуваність населенням закладів культури та мистецтва у середньому за рік на 100 осіб

Джерело: складено авторами

Таблиця 2

**Розрахункова таблиця для оцінювання капіталу (назва) _____
в регіонах України в _____ р.**

Регіони (26 позицій)	Показники капіталу						Підсумкова оцінка $P_i = \sum P_{ij} / 3$
	X_1	P_{i1} $P_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_j}$	X_2	P_{i2}	X_3	P_{i3}	
Україна							
Вінницька							
Волинська							
Разом							
У середньому							

Джерело: складено авторами

Таблиця 3

**Підсумкова таблиця оцінювання людського капіталу
в регіонах України за 2013–2015 рр.**

Регіони	Капітал освіти			Капітал здоров'я			Капітал культури			Узагальнююча оцінка людського капіталу		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Вінницька	0,72	0,72	0,82	1,00	0,99	0,97	1,09	1,07	0,89	2,81	2,78	2,68
Волинська	0,73	0,73	0,74	0,92	0,92	0,92	0,89	1,00	0,84	2,54	2,65	2,50
Дніпропетровська	1,08	1,07	1,07	1,09	1,10	1,10	0,72	0,70	0,45	2,89	2,88	2,63
Житомирська	0,65	0,64	0,67	0,87	0,88	0,89	1,00	1,03	0,88	2,52	2,56	2,43
Закарпатська	0,58	0,59	0,62	0,91	0,86	0,85	0,68	0,71	0,57	2,18	2,16	2,04
Запорізька	1,17	1,19	1,17	0,93	0,97	0,98	0,62	0,62	0,47	2,72	2,77	2,62
Ів.-Франківська	0,83	0,88	0,96	1,01	1,17	1,17	0,89	0,95	0,82	2,72	3,00	2,96
Київська	0,46	0,45	0,48	0,97	0,96	0,97	0,71	0,72	0,62	2,14	2,14	2,07
Кіровоградська	0,47	0,46	0,44	0,89	0,90	0,91	0,92	0,92	0,77	2,29	2,28	2,12
Львівська	1,45	1,48	1,51	1,17	1,15	1,13	1,22	1,25	0,98	3,84	3,88	3,63
Миколаївська	0,80	0,77	0,76	0,87	0,89	0,89	0,93	1,03	0,63	2,60	2,70	2,28
Одеська	1,35	1,35	1,37	1,02	1,00	0,99	1,15	0,81	0,68	3,52	3,16	3,04
Полтавська	0,90	0,96	1,01	0,94	0,95	0,95	0,96	0,98	0,81	2,80	2,89	2,77
Рівненська	0,88	0,88	0,86	0,98	0,97	0,99	0,84	0,87	0,75	2,70	2,73	2,60
Сумська	1,01	1,01	1,00	0,88	0,88	0,89	0,84	0,93	0,75	2,73	2,82	2,64
Тернопільська	1,06	1,07	1,07	1,06	1,05	1,05	1,32	1,38	1,16	3,43	3,51	3,28
Харківська	1,81	1,78	1,74	1,10	1,09	1,09	0,98	1,02	0,71	3,90	3,89	3,54
Херсонська	0,66	0,67	0,66	0,92	0,89	0,88	0,63	0,64	0,56	2,21	2,20	2,09
Хмельницька	0,82	0,77	0,77	0,95	0,94	0,96	1,37	1,37	3,78	3,14	3,08	5,50
Черкаська	0,81	0,85	0,62	0,95	0,94	0,93	1,34	1,37	1,00	3,09	3,16	2,54
Чернівецька	0,87	0,90	0,92	1,07	1,04	1,04	0,92	0,92	3,01	2,86	2,86	4,96
Чернігівська	0,54	0,56	0,55	1,02	1,02	1,02	1,38	1,34	1,13	2,94	2,92	2,71
м. Київ	3,35	3,22	3,18	1,45	1,43	1,42	1,62	1,35	0,76	6,42	5,99	5,36

Джерело: розраховано та складено авторами за даними [7] (без тимчасово окупованих територій України)

Використовуючи запропоновану методику оцінки структурних компонент людського капіталу за вибраними показниками в розрізі регіонів України за 2013–2015 рр., ми одержали такий результат (табл. 3).

З рис. 2 можна зробити висновок, що серед регіонів України лідерами за рівнем розви-

тку людського капіталу в 2013–2015 рр. є Харківська, Дніпровська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Одеська області та м. Київ, оскільки названі регіони мають високі значення всіх його компонент, зокрема освітня компонента.

Регіонами-аутсайдерами за ступенем роз-

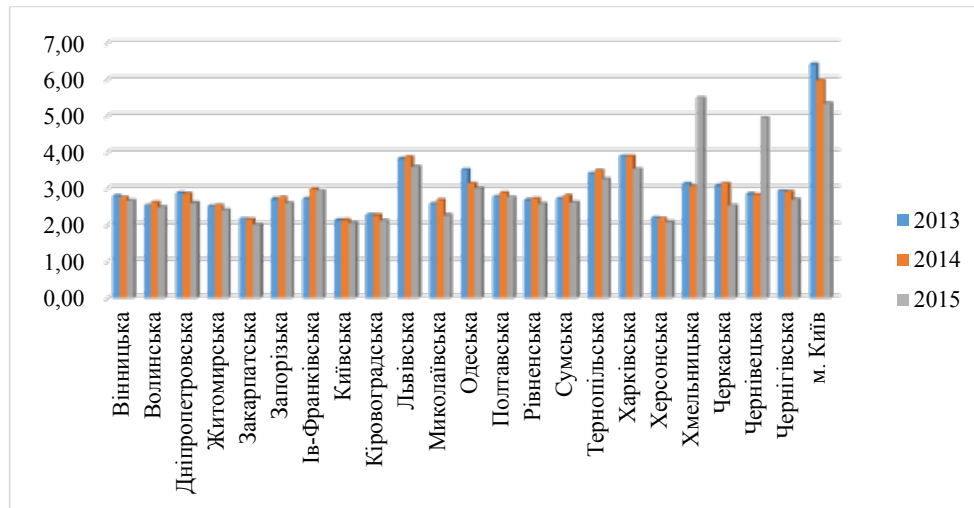

Рис. 2. Оцінка людського капіталу в регіонах України за 2013–2015 рр. [7]

витку людського капіталу є з об'єктивних причин окуповані регіони України.

За оцінками вчених, людський капітал є основним чинником зростання продуктивності праці, і вплив цього чинника постійно зростає. І зараз пріоритетного стратегічного значення для України набувають інвестиції в людину, її творчий, науковий, інтелектуальний та інноваційний потенціал: адресні та програмно-цільові функціональні інвестиції, які вигідні й для людини, й для суспільства, адже вони забезпечують зростання продуктивності праці, ефективності виробництва та поступовий ефект економічного зростання країни.

Україні потрібно створити ефективну, дійову систему внутрішнього інвестування, наприклад за рахунок заснування суспільних фондів розвитку [8, с. 268], які в перспективі мають трансформуватися в потужні інвестиційні інститути та залучення заощаджень громадян. Також доцільно запроваджувати певні заходи щодо розвитку людського капіталу: поступово підвищувати рівень фінансування людського розвитку (збільшувати витрати на освіту, охорону здоров'я, культуру) до рівня групи країн із високим рівнем розвитку людського капіталу; розробляти цільові програми стимулювання самозайнятості та мікропід-

приємництва; активізувати творчий потенціал людей і розвиток висококваліфікованої робочої сили.

Значний внесок освіти в економічне зростання полягає у тому, що вона наділяє робочу силу продуктивними знаннями, сприяє нарощенню нових знань, стимулює процес продукування нових ідей та їх реалізації [5, с. 48].

Висновки з цього дослідження. Отже, людський капітал у широкому значенні – це інтенсивний продуктивний фактор розвитку економіки та суспільства, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної й управлінської праці, середовище проживання і трудової діяльності. Він є необхідною умовою для підтримки конкурентоспроможності економіки країни і держави на світових ринках в умовах глобалізації, а також найважливішою характеристикою діяльності органів законодавчої та виконавчої влади в країні, а аналіз методів вимірювання вартості людського капіталу регіонів України дав змогу розробити власну систему показників та методику вимірювання його вартості на рівні національної економіки. Саме тому ці аспекти потребують подальшого наукового дослідження в майбутньому та пошуку найбільш актуальних рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гинда С.М. Актуальні проблеми та перспективи розвитку людського капіталу в Україні / С.М. Гинда, В.І. Приймак // Молодий вчений. – 2015. – № 7. – Ч. 1. – С. 100–104.
2. Іляш О.І. Оцінка розвитку людського капіталу України / О.І. Іляш // Економіка і регіон. – 2008. – № 3 (18). – С. 141–145.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини : [підручник] / О.А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.

4. Хромов М.І. Економічний розвиток в єдності процесів формування та використання людського капіталу / М.І. Хромов // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 57–61.
5. Гинда С.М. Людський капітал як соціально-економічна категорія / С.М. Гинда // Фінансова та соціально-економічна системи України в умовах децентралізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (Львів, 26 листопада 2015 р.). – Львів : Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет», 2016. – С. 46–50.
6. Мармоза А.Т. Теорія статистики : [навч. посіб.] / А.Т. Мармоза. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 592 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
8. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.